

ПОДХОД К ДИАГНОСТИКЕ СИТУАЦИЙ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И АРХИТЕКТОНИКА СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЯМИ В РЕАЛЬНЫЙ СЕКТОР

Аннотация. Статья посвящена разработке подхода к диагностике ситуаций функционирования реального сектора. Предложено для идентификации проблемных ситуаций в секторе использовать матричный метод. Разработаны трехмерные матрицы диагностирования ситуаций функционирования реального сектора, учитывающие изменение индикаторов инвестиций и результатов функционирования реального сектора (экономических, экологических, социальных). Определены проблемы в области управления инвестициями по основным видам экономической деятельности, входящим в реальный сектор национальной экономики. Усовершенствована архитектура системы управления инвестициями в реальный сектор.

Ключевые слова: реальный сектор, управление, инвестиции, система управления, архитектура.

APPROACH TO DIAGNOSTICATION OF SITUATIONS OF FUNCTIONING AND ARCHITECTONICS OF INVESTMENT MANAGEMENT SYSTEM IN THE REAL SECTOR

Summary. The article is devoted to the development of an approach to the diagnosis of situations of functioning of the real sector. It is proposed to use a matrix method in order to identify problem situations in the real sector. Three-dimensional matrices for diagnosing situations of functioning of the real sector, which take into account changes in investment indicators and results of the functioning of the real sector (economic, environmental, social), are developed. The problems in the field of investment management in the main types of economic activity that are part of the real sector of the national economy are determined. The architectonics of the investment management system in the real sector was improved.

Key words: real sector, management, investments, management system, architectonics.

УДК 336.777.067.22

Катан Л. І.

*доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри фінансів та банківської справи
Дніпровського державного аграрно-економічного університету*

Katan L. I.

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Finance and Banking
Dnipro State Agrarian and Economic University*

НЕБАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У кризових умовах господарювання основою забезпечення належного фінансового стану сільськогосподарського підприємства є кредитування. У статті проаналізовано сутність та особливості небанківського кредитування сільськогосподарських підприємств. Досліджено різні наукові погляди стосовно трактування сутності поняття «фінансовий посередник». Запропоновано порівняльну характеристику спільних і відмінних рис між банками та небанківськими фінансово-кредитними установами. Проаналізовано переваги лізингу в умовах оновлення основних виробничих фондів сільськогосподарського підприємства. Визначено основні джерела виникнення кредитних ризиків для сільськогосподарських товаровиробників.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, кредит, лізинг, фінансовий посередник, небанківська фінансово-кредитна установа, кредитний ризик.

Вступ та постановка проблеми. Сільське господарство посідає ключове місце в економіці України, від стало розвитку сільського господарства прямо залежить ефективне функціонування економіки країни, адже воно виступає однією з провідних галузей економіки, яка має значні природні конкурентні переваги. Площа сільськогосподарських земель України найбільша в Європі – 41,5 млн. га (70% території країни), з них 32,5 млн. га використовуються для вирощування сільськогосподарських культур. Розвитку сільського господарства також сприяють близькість основних ринків збуту, транспортна інфраструктура (залізниця, дороги, порти), постійне зростання світового попиту на продовольчі продукти й альтернативну енергетику, а також наявність порівняно дешевих

трудова ресурсів. Ураховуючи інтерес великої кількості країн світу і Європейського Союзу до активної участі українських сільськогосподарських товаровиробників в економічних відносинах на світовому ринку сільськогосподарських товарів, у перспективі аграрний сектор економіки країни має стати рушійною силою розвитку економіки країни, що можливо лише за наявності певного комплексу фінансових можливостей сільськогосподарських товаровиробників.

У будь-якій країні світу сільське господарство виступає ключовою галуззю народного господарства, адже сільськогосподарське товаровиробництво покликане забезпечити продовольчу безпеку країни. В умовах сьогодення ключовою ланкою фінансового забезпечення

аграрної галузі виступає банківське кредитування. Проте, враховуючи високу ризиковість кредитування сільськогосподарських товаровиробників, усе частіше банки відмовляються відкривати кредитні лінії, а тому актуальності набувають небанківське кредитування та співпраця сільськогосподарських підприємств із фінансовими посередниками. Отже, особливості фінансового посередництва в діяльності сільськогосподарських підприємств зумовлюють необхідність здійснення даного дослідження та потребують подальших наукових обґрунтувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасної економічної літератури стосовно проблематики фінансування та кредитування сільськогосподарських підприємств банківськими та небанківськими фінансово-кредитними установами свідчить про значний інтерес науковців до проблематики даного питання. Дослідження у цій галузі здійснювали такі вітчизняні та закордонні вчені, як: А.О. Харламова, Г.І. Зуб, М.П. Кононенко, П.Т. Саблук, С.В. Герасимова, В.В. Корнєв, К.В. Лозінська, К.І. Маслов, П.С. Александров та ін.

Метою даної роботи є аналіз сучасних тенденцій кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств України небанківськими установами, вивчення проблематики і розроблення рекомендацій стосовно її поліпшення.

Результати дослідження. Враховуючи специфічні особливості сільськогосподарського товаровиробництва, діяльність сільськогосподарських підприємств є кредитомісткою і неможлива без залучення кредитних ресурсів.

Сільськогосподарські підприємства для оновлення технічної бази, будівництва нових об'єктів, запровадження інноваційних технологій усе частіше потребують залучення довгострокових фінансових ресурсів. Для забезпечення належного рівня фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств першочергово необхідно ідентифікувати джерела ризиків, характерних для галузі, та обґрунтувати можливі наслідки. Для сільського господарства ця обставина має особливе значення, оскільки, крім звичайних ризиків, характерних для будь-якого виду підприємницької діяльності, сільському господарству властиві також ті, що пов'язані безпосередньо з особливостями його виробництва й середовища існування, тобто внутрішніх та зовнішніх умов. Ігнорування цих ризиків найчастіше призводить до погіршення фінансового стану та банкрутства підприємств. Це пов'язано з тим, що дію деяких дестабілізуючих факторів та ризиків здебільшого контролювати неможливо [9, с. 10].

Враховуючи надзвичайно високу ризиковість такого бізнесу, низьку кредитоспроможність, незадовільну якість та ліквідність застави, котру підприємства мають можливість запропонувати банкам, відсутність механізмів іпотечного кредитування у галузі, а також недосконалість законодавчих механізмів, отримати ці кредити часто проблематично. Досліджуючи сутність і механізм впливу на процес суспільного відтворення, кредит виступає однією з найскладніших економічних категорій. В економічній літературі переважають два підходи до визначення сутності кредиту:

1) ототожнення кредиту із цінністю, яка передається одним економічним суб'єктом іншому в позичку. За такого підходу увага дослідника зміщується на саму позичку, її правову форму, що зумовлює вихолощування з кредиту його економічного змісту;

2) ототожнення кредиту з певним видом економічних відносин, які формуються у суспільстві. Такий підхід дає можливість глибше дослідити економічні аспекти кредиту, економічні чинники його існування, основи та закономірності його руху. Тому цей підхід у сучасній літературі переважає. Він покладений в основу висвітлення сутності кредиту [8, с. 275].

Альтернативою банківському кредитуванню виступають небанківські фінансово-кредитні установи.

Вагоме місце у фінансових системах більшості країн світу належить небанківським фінансово-кредитним установам, які на протязі останніх десятиліть набувають усе більшої популярності. Механізм їх функціонування ґрунтується на спрямованості фінансових ресурсів від суб'єктів, які заощадили, до суб'єктів-позичальників, небанківські кредитно-фінансові установи мають велике значення в сучасній економіці. У розвиненому ринковому середовищі вони виступають прямими конкурентами банкам, адже мають змогу надавати своїм клієнтам такі ж послуги, але при цьому забезпечувати надійність вкладів.

Небанківські фінансово-кредитні установи, як і банки, акумулюють заощадження населення і надають кредити. Але на відміну від банків ці установи залучають ті заощадження, які банківська система не може прийняти або не може задовольнити певні, часто індивідуалізовані умови інвестора щодо розміщення своїх грошових коштів. За своїм загальним функціональним призначенням вони аналогічні банкам, але помітно відрізняються від останніх [1, с. 57]. Вважаємо необхідним порівняти спільні та відмінні риси в діяльності небанківських фінансово-кредитних установ та банківських установ (рис. 1).

Забезпечення сільського господарства кредитними ресурсами безпосередньо пов'язане з високою ймовірністю виникнення ризиків.

Основними джерелами виникнення кредитних ризиків для сільськогосподарських товаровиробників виступають [2, с. 245]:

- сезонність виробництва продукції, насамперед у рослинництві;
- несприятливі погодні умови, погіршення екології;
- зміни в кон'юктурі пропозиції та попиту на продукцію рослинництва і тваринництва;
- зміни в обсягах грошових потоків позичальників;
- зниження платоспроможності позичальників;
- державне регулювання агропромислового ринку, у тому числі обмеження або встановлення певного рівня цін і тарифів, уведення нових стандартів на продукти харчування;
- недостатньо висока ліквідність застави, що пропонується позичальниками у забезпечення зобов'язань перед банками;
- зміни в курсі валют для кредитів в іноземній валюті;
- зміни в розмірі процентних ставок;
- недостатній рівень менеджменту та організації виробництва, відсутність кваліфікованого персоналу;
- відсутність реального власника підприємства.

Враховуючи велику ризиковість аграрного бізнесу, банки не завжди згодні відкривати кредитні лінії для сільськогосподарських підприємств, саме тому в умовах обмеженості сільськогосподарські товаровиробники змушені звертатися до небанківських фінансово-кредитних установ, або так званих фінансових посередників. Пропонуємо більш детально дослідити сутність фінансового посередництва.

Професор П.Т. Саблук наголосив на тому, що в аграрній сфері інноваційна продукція створюється за рахунок різних джерел фінансування: власних, залучених кредитних та позичених, бюджетних та позабюджетних коштів, грантів на розвиток науки тощо. Періоди реалізації інноваційних проектів можуть бути короткостроковими (1–3 роки – елітне насіння, засоби захисту рослин), середньостроковими (3–10 років – норми й нормативи, системи машин) і довгостроковими (порода, сорт) [3, с. 203]. Описані вище інвестиційні проекти рівень окупності мають різний і ступінь ризику також, саме тому вони вимагають

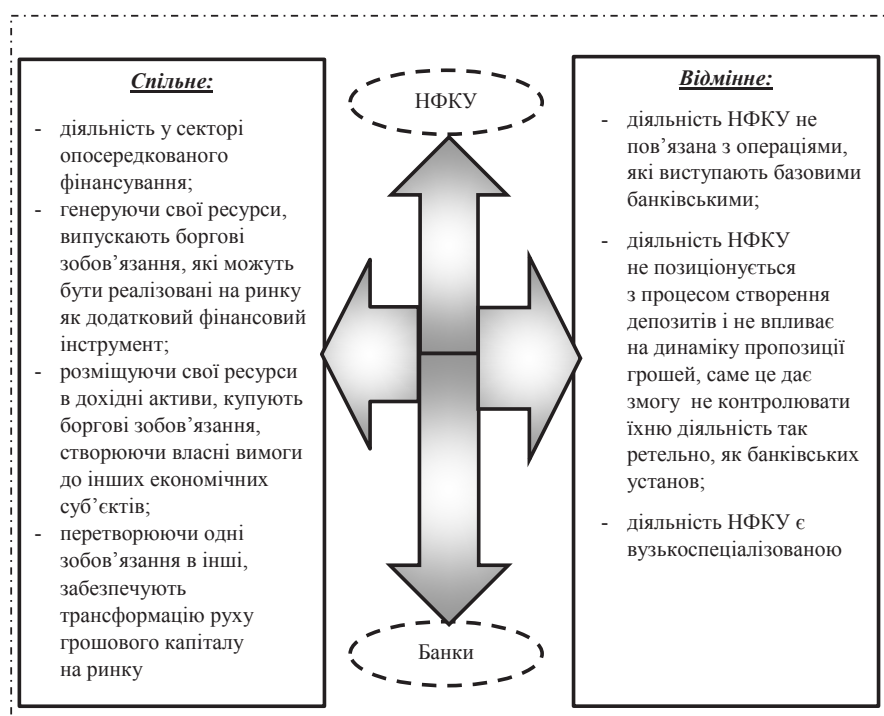

Рис. 1. Характеристика спільних і відмінних рис між банками та небанківськими фінансово-кредитними установами

Джерело: сформовано автором на основі [5]

залучення різноманітних фінансових інструментів і потребують залучення в інвестиційний процес фінансових інститутів зі специфічними ринковими функціями.

С.В. Герасимова характеризує фінансових посередників як сукупність фінансових установ (банки, страхові компанії, кредитні спілки, пенсійні фонди). Ці установи акумулюють кошти фізичних та юридичних осіб, зокрема й шляхом випуску цінних паперів, а потім на комерційних засадах надають ці кошти позичальникам [4, с. 103].

В.В. Корнєєв характеризує фінансових посередників як спеціалізованих операторів фінансового ринку, кредитно-інвестиційні установи, що пропонують і реалізують фінансові послуги як особливий товар на умовах провадження виняткових і поєднаних видів діяльності [5, с. 78].

Отже, дослідивши погляди різних учених стосовно сутності фінансового посередництва, пропонуємо власне узагальнення поняття «фінансові посередники»: це фінансові установи, що виконують спеціалізоване обслуговування клієнтів стосовно питань акумуляції вільних фінансових ресурсів для отримання прибутку.

Одним із видів фінансових посередників виступає страхова компанія. Страхові компанії здійснюють страхування населення, майна, комерційних операцій та ін. Страхові компанії ще займаються ошадною справою та підприємництвом. У результаті мобілізовані ними кошти населення спрямовуються у кредитні операції, надходження від яких становить більшу частину їхнього прибутку. Страхові компанії виступають основними постачальниками довгострокових капіталів на фінансових ринках. Ключові позиції на ринку агрострахування займає «Українська аграрно-страхова компанія». Основну частку у формуванні страхового портфелю займають страхування сільськогосподарських культур (68%), фінансові ризики (21%) та страхування добровільної відповідальності (10%).

В умовах сьогодення діяльність сільськогосподарського підприємства важко уявити без співпраці з лізинговими компаніями. Лізингові компанії купують предмети дов-

гострокового кредитування, а потім надають їх в оренду (на 5–8 років і більше) сільськогосподарському підприємству, що поступово виплачує лізинговій компанії вартість взятого в оренду майна. Лізинг виступає як одна з форм кредиту і здійснюється за відповідним договором.

Застосування лізингових послуг сільськогосподарськими підприємствами має низку переваг під час оновлення основних виробничих фондів (рис. 2).

Варто також зауважити, що ключовою відмінністю лізингу від кредиту є те, що в умовах лізингових відносин відсутня вимога застави. Довгострокова розстрочка значно зменшує розмір платежів, дає змогу раціональніше та ефективніше розпоряджатися наявними активами.

Також у кредитуванні АПК ключову роль відіграють кредитні спілки, їх функціонування спрямоване на надання кредитних та ошадних послуг своїм членам, але без отримання прибутку. Кредитні спілки виступають різноманітними формами, створюваними окремими групами населення з метою об'єднання коштів для вирішення практичних проблем. Кредитні спілки утворюються на паях для короткострокового кредитування їх учасників

У кредитних спілках сільськогосподарські підприємства приваблюють простота процедури отримання кредиту, максимальна наближеність їх до безпосередніх отримувачів послуг; нижчі відсоткові ставки; стимулювання дострокового погашення кредиту; змога отримати кредит на умовах спрощеної схеми.

Також в Україні до небанківських кредитних установ належать каси взаємної допомоги та ломбарди.

Ломбарди – це кредитні установи, які надають грошові позики під заставу рухомого майна. Ломбарди були створені для надання можливості населенню зберігати предмети особистого користування і домашнього вжитку, а також брати позику під заставу цих речей.

Каса взаємної допомоги – громадська кредитна установа, яка об'єднує на добровільних засадах громадян для надання взаємної матеріальної допомоги. Вони створю-

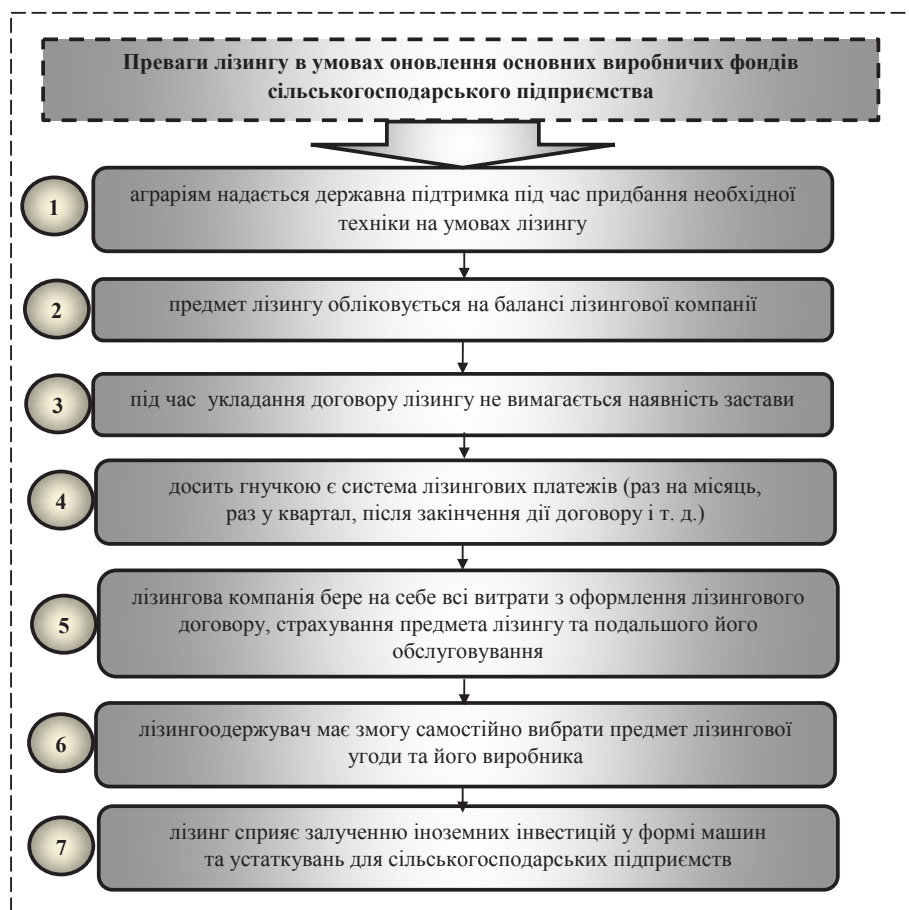

Рис. 2. Преваги лізингу в умовах оновлення основних виробничих фондів сільськогосподарського підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [6]

ються при профспілкових організаціях для робітників та службовців – членів профспілки, у відділах соціального забезпечення місцевих рад народних депутатів – для пенсіонерів. Кошти каси взаємної допомоги формуються за рахунок вступних і членських внесків, пені за несвоєчасне повернення довгострокових позик, дотації профспілкових органів та інших грошових надходжень. За рахунок цих коштів надаються довгострокові (до шести, в окремих випадках до десяти місяців) та короткострокові (до чергового одержання заробітної плати) позики.

Основними заходами, які зможуть забезпечити збереження не лише досягнутого рівня розвитку фінансово-кредитних установ, а й сприятимуть значному розвитку їхньої діяльності, є:

- 1) вдосконалення механізмів регулювання та підвищення ліквідності фінансово-кредитних установ;
- 2) посилення інвестиційної та інноваційної діяльності фінансово-кредитних установ;
- 3) забезпечення надійної та прозорої системи гарантування вкладів і захисту всіх клієнтів цих установ;

4) забезпечення необхідних вимог до нормативів достатності капіталу, необхідних для відкриття фінансово-кредитних установ, зміцнення стандартів та виконання критеріїв «професійної придатності, бездоганної репутації й добросовісності розкриття інформації» [7, с. 12].

Висновки. Враховуючи все вищенаведене, зауважимо, що доступність кредитних ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників впливає на збільшення обсягів виробництва, активізує підприємницьку ініціативу та сприяє підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Фінансовий ринок є одним із найбільш динамічних сегментів національної економіки, що постійно знаходиться у пошуку нових напрямів спрямування потоків фінансових ресурсів, саме тому пріоритетами дослідження діяльності фінансових інститутів у процесі фінансування діяльності сільськогосподарської галузі є визначення чітко регламентованих форм спеціалізації і характеристика інструментів фінансування, які є найбільш вигідними для сільськогосподарського товаровиробництва в кризових умовах господарювання.

Список використаних джерел:

1. Харламова А.О. Особливості діяльності небанківських фінансово-кредитних установ в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 23. С. 57–60.
2. Економічний довідник аграрника / В.І. Дробот, Г.І. Зуб, М.П. Кононенко та ін.; за ред. Ю.Я. Лузана, П.Т. Саблука. К.: Преса України, 2003. 800 с.
3. Саблук П. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору України та роль науки у її становленні. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2012. № 2. С. 200–208.
4. Герасимова С.В. Роль фінансових посередників в організації інвестиційної діяльності акціонерних товариств. Фінанси України. 2007. № 4. С. 103–111.

5. Корнеєв В.В. Модифікація форм фінансового посередництва в Україні. Фінансовий ринок. 2008. С. 77–85.
6. Лозінська К.В. Аналіз тенденцій розвитку лізингових відносин сільськогосподарських підприємств. Економіка і регіон. 2012. № 4(35). С. 31–35.
7. Міщенко В. Особливості посткризового реформування фінансового сектору України. Фінанси України. 2010. № 10. С. 3–15.
8. Гроші та кредит: підручник / За ред. К.І. Маслова, П.С. Александрова. К.: КНЕУ, 2005. 458 с.
9. Кобилянська О.М. Виробничі ризики сільськогосподарських підприємств: автореф. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». К., 2011. 20 с.

НЕБАНКОВСКОЕ КРЕДИТОВАНИЕ: ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. В кризисных условиях хозяйствования основой обеспечения надлежащего финансового состояния предприятия является кредитование. В статье проанализированы сущность и особенности небанковского кредитования сельскохозяйственных предприятий. Исследованы различные научные взгляды относительно трактовки сущности понятия «финансовый посредник». Предложена сравнительная характеристика общих и отличительных черт между банками и небанковскими финансово-кредитными учреждениями. Проанализированы предпочтения лизинга в условиях обновления основных производственных фондов сельскохозяйственного предприятия. Определены основные источники возникновения кредитных рисков для сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, кредит, лизинг, финансовый посредник, небанковское финансово-кредитное учреждение, кредитный риск.

NON-BANK CREDIT: FEATURES OF APPLICATION IN ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Summary. In crisis economic conditions, lending is the basis for ensuring the proper financial condition of an agricultural enterprise. The article analyzes the essence and features of non-bank lending to agricultural enterprises. Different scientific opinions concerning the interpretation of the essence of the concept of "financial intermediary" are investigated. The comparative characteristic of common and distinctive features between banks and non-bank financial and credit institutions is proposed. The advantages of leasing in terms of updating of the basic productive assets of the agricultural enterprise are analyzed. The main sources of credit risks for agricultural commodity producers are determined.

Key words: agricultural enterprise, credit, leasing, financial intermediary, non-bank financial institution, credit risk.